

Zala Dobovšek

»NOBENE LJUBEZNI NI, TO JE SAMO STRAH BITI PONOČI SAM«

Nekaj dni pred pisanjem tega prispevka smo obeleževali evropski dan statistike; to informacijo sem sicer ujela naključno. Med množico domačih statističnih podatkov so na primer navedli:

- povprečna plača za avgust 2017: 1.613,62 EUR bruto oz. 1.051,73 EUR neto,
- prebivalec Slovenije je v 2016 v povprečju proizvedel 476 kg komunalnih odpadkov,
- v Sloveniji, Avstriji in na Madžarskem je reven vsak 7. prebivalec, v Italiji in na Hrvaškem vsak 5.,
- prvo četrletje 2017: 18 % 16–74-letnikov doslej še ni uporabljalo interneta,
- po nekaterih ocenah je v Sloveniji med 3.000 in 6.700 brezdomcev,
- v avgustu 2017 je bilo odkupljenega 0,7 % več kravjega mleka kot avgusta 2016,
- avgusta 2017 so zabeležili rekordno število turističnih prenočitev – več kot 2 milijona v enem mesecu ...

Posredovali so tudi podatek, da je bilo leta 2016 pri nas 6.667 sklenitev zakonskih zvez in 2.531 razvez zakonskih zvez. Informacija mi je takoj vzbudila asociacijo na dva sicer fiktivna lika, ki sem ju nedavno spoznala v drami *Življenje kot delo* Hanoha Levina – na Levivo in Jono, zakonski par, ki je zakorakal v svoja petdeseta leta, od tega jih trideset »namenil« drug drugemu. Kljub očitni nesreči, mukotrpnosti osamljenosti, neizpopolnjenosti in z dolgočasnosti, ki jih bivanje v dvoje le še mučno potencira, se zakonca nista razšla. Ona misli, da jo je v vsem tem času hotel zapustiti le enkrat, a v bistvu je, kot kasneje sam prizna, želel oditi tisočkrat. Ampak ni. Ostal je. Ostala sta. In skupaj z njima kopica gneva, prezira in objestnosti, ki ostajajo gorivo za ohranjanje njune zveze pri življenju. No ja, bolj v umetni komi. Zakonska zveza je institucija, je pogodba, je pakt, je (vseživljenjski) kompromis. Pogosto ima tudi smisel, ker je večina zakonov, pravnih privilegijev in državnih statutov njej v prid. Skrčeni davki, starševske pravice, olajšave, dediščina, posvojitve ... Zakonska zveza vsekakor ima »birokratsko poanto« – in to še zdaleč ni naključno. Po vsej verjetnosti je to (samoumevni) podaljšek krščanskega diktata, ki je še vedno zakoreninjen globoko v vertikalo in široko v horizontalo sodobnega časa, naj se mi še tako ponosno deklariramo za ateiste oz.

ateistke, agnostike oz. agnostikinje in jogijevce oz. jogijevke. Da se nekaj vendarle počasi premika, priča omenjena statistika o številu razvez. Ljudje ob prekinitvi zakonske zveze nimajo več tolikšnih občutkov krivde kot nekoč; težava je, da mnogi krize ne prepoznajo oz. jo prezrejo. Splošno vzdušje družbene dinamike razmerij uravnava – nevidno vraščeni – ultimat krščanskih postulatov, ki zmorejo pogosto učinkovati kot nezavedni poriv za poroko (cerkev ne priznava izraza ločitev, temveč razporoka) in tako rekoč človeško lastninjenje z vsemi posledicami vred.

Jonovo obžalovanje o zamujenem življenju je tako silovito, da ne pozna rešitve, le še globlje pada v stisko. Tu obvelja teorija, da je naše lastno trpljenje vselej hujše od trpljenja drugih. Ko dosežemo najnižjo točko psihološkega stanja, nam ni mar, da na ta način trpijo še milijoni, da po svetu vihrajo vojne in tolče lakota, da je nešteto ljudi bolnih in nesrečnih. Spodnja meja našega doživljanja je izjemno močna v svoji avtonomiji in lahko rečemo, da je intenzivnost te bolečine sorazmerna z vsemi ostalimi, čeprav to od zunaj in z distance deluje nelogično, celo smešno. Ko trpim, je to trpljenje zame edino in najbolj verjetno ter vseobsežno doživeto, zato ne pozna in ne priznava konkurence, četudi je ta v obliki tisočerihr žrtev in masovnih katastrof. To, da je takšnih nesrečnih jonov na svetu nešteto, Jonu nič ne pomaga.

Na eni strani lahko igro beremo kot realistični preris, po drugi strani kot metaforo s primesmi nadrealizma. Ni naključje, da dogajanje poteka pozimi in ponoči (nekakšen dvojni »negativ«, ki se odmika »idiličnosti«), pod to atmosfero se podpisuje simbolika sama po sebi. Noč je za krhke, razrahljane, obupane ljudi največji sovražnik, tišina, molk, spokojnost narave izzovejo na preizkus krepost duha, ki je močan toliko, kolikor je šibek v kriznem položaju. Paradoks in začaran krog zakonskega jarma se izkristalizirata v Jonovi izjavi »Nobene ljubezni ni, to je samo strah biti ponoči sam«. Strah proti ljubezni – 1 : 0.

Ta intimna zakonska drama marsikaj razpre, še več zamolči. O možu in ženi največ pove skozi njuno sprenevedanje in pretvarjanje, lastna nemoč in strahopetnost pa se izkažeta kot praktično orodje, ostro rezilo za poniževanje drugega (tu žensko še vedno najbolj užališ tako, da ji rečeš, da je neumna in ni lepa, moškega pa, da je impotenten). Dogajanje daje vtis, da je ta njuna konfliktna noč že kar generična, veliko je vnaprejšnjih miselnih predvidevanj, ki polnijo njun značajski profil, hkrati pa nanašajo komične učinke. Humor v situacijo kaplja sporadično (še bolj se zdi, da se zanj ponuja prostor v sami izvedbi) in verjetno bi se žanrsko igra zlahka umestila v polje tragikomike ali absurdne melodrame. Drama o tesnobi staranja. Drama o tesnobi staranja v slabem zakonu. Drama o tesnobi življenja. Drama o slabem in zamujenem življenju. Zamujene priložnosti v preteklosti so zakoncema največja bolečina: Joni misel na vse zamujene priložnosti v življenju megli razum, Levivi manj, saj je še vedno prepričana, da je živela pošteno. In *pošteno* šteje. *Pošteno* je moralno.

Zavoženo partnerstvo, zaporedje napačnih odločitev, nesposobnost radikalno preusmeriti tok bivanja. »Veliko trupel se je nagrmadilo na tej postelji, trideset let smeti,« pravi Jona. Smrt in odpadki, lepe prisposodbe za lasten zakon, ni kaj. Jona je nesrečen, a težko je gojiti do njega sočutje; tip je brezobziren, njegov besedni zaklad surov,

odnos do Levive nespoštljiv. Ni ga sram priznati, da jo je naskočil že prvi večer in da mu je bilo v resnici že prvi dan »vse jasno«. Konverzacijska drama je polna replik, brez premora, četudi tu kvantiteta ni usklajena s kvaliteto. V času trajanja za veliko dejstev – ki vendar so pomembna – ne izvemo: kje so njuni otroci in kaj se z njimi dogaja ter kakšno je zares njuno premoženje oz. družbeni status. Dva dejavnika, ki praviloma igrata odločilno vlogo pri razvezah, sta tu očitno postranskega pomena, avtor želi povedati nekaj drugega – to, da ju uniči in dehumanizira »smrtonosna« moč navade, beg pred osamljenostjo in pritiski tradicionalno usmerjene okolice. Za koga se Leviva in Jona sploh žrtvujeta? Nekaj k temu zagotovo doprinese njuna vera, nekajkrat se oba ozreta navzgor, v nekakšno »metafizično občinstvo«, ki nam posredno in brez prisile nakaže na nekaj več, na božansko, ki ju morda motri.

»Ko človek spi, je le kos mesa.« Jona Levive ne prenaša niti takrat, ko ona spi, kaj šele, ko sanja. Zmerja jo (»Celo v sanjah se ni oddaljila od doma.«), kar se stopnjuje do akcije, ko dobesedno prevrne posteljo in seveda tudi njo. In tu se uvodni avtorefleksivni monolog prelomi v dialog. Že na samem začetku zagrenjeni Jona v tekmo obžalovanja kaj hitro potegne še ženo Levivo, ki med drugim besni nad svojim staranjem in bi si želela, da se »rojevanje deklic ustavi«, ker da jemljejo njene dojke in njeno kožo. Mestoma njune besede dosežejo rob absurda, za hip pomislimo na Beckettovo besedilo *O, lepi dnevi*, na to, da lika postajata karikatura samih sebe in da pretiravata namerno in ne spontano, v dobro sloga/strukture in ne logike/psihologije kot take. Tudi pri Beckettu najprej eden zbudi drugega, da se dogajanje sploh lahko začne, tudi njuna starost je podobna, navzoča sta intenzivna retrospekcija in izobilje dnevni rutin, ki jih že interpretiramo kot rituale. Dodatni nanos absurdnega tona v drami *Življenje kot delo* dostavi nepovabljen gost Gunkel (pojavi se, tik preden naj bi Jona s spakiranim kovčkom dokončno odšel), ki med zakonca vpade sredi noči in ga lahko razumemo dobesedno, čeprav bi lahko deloval tudi kot privid. Gunkel kljub svoji ekscentričnosti predstavlja nekakšno normo zunanega sveta (ju obsoja in žali), hkrati pa je on tudi njun kontrapunkt, nekdo, ki si želi biti v zakonu, biti z nekom (ju občuduje in jima zavida). Na neki način vidi presežno vrednost v tem njunem »zavezništvu v sovraštvu« (»Vidva lahko vsaj lajata drug na drugega.«). Smešno, da Gunkel pride po odgovor na svojo lastno nerealizirano željo prav k njima, izjemno slabemu primerku zakonskega stanu, pa vendar ga to ne ustavi, hlepi po nežnosti, po dotiku kože, po bližini za vsako ceno in pri tem ne spregleda zgrešenega rezultata pred seboj. V obupu osamljenosti ne dojame, da vse te želje zmorejo prej ali slej voditi v kruto distopijo sreče.

Da je vse najmanj dvojna igra v igri, ni očitno le zaradi neposrednega nagovora občinstva, kar počneta oba lika (»To bo nekoč tudi njihovo življenje.«), temveč tudi zaradi metafizične nianse dialoga Levive z Jono v epilogu po njegovi smrti. Smrt je tu simbolične narave, komunikacija se zatem namreč premakne na raven neke višje frekvence, ki seveda predvsem želi preigravati in ironizirati estetiko gledališke iluzije. Na prvem mestu je zgodba, nato šele njena verjetnost. Ali: na prvem mestu naj bo »nauk« zgodbe, potem šele njegova dejanska uporabnost.